



Boekbespreking

En zo werden we allemaal kunstenaar

Geert de Vries

Vrije Universiteit Amsterdam
g.c.de.vries@vu.nl

Piet de Rooy (2020) *Alles! En wel nu! Een geschiedenis van de jaren zestig*. Amsterdam: Wereldbibliotheek, 223 pagina's, €20,00, ISBN 9789028450356.

In de jaren zestig zaten mijn broer, mijn zuster en ik op de middelbare school in Rotterdam. We luisterden naar de Beatles, de Rolling Stones, Sonny Rollins en Het ('Ik heb geen zin, om op te staan'). Verder gebeurde er weinig.

Op een avond namen onze ouders ons mee naar een spreekbeurt van Mary Zeldenrust-Noordanus, met wie zij bevriend waren. Mary was voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH). De bijeenkomst vond plaats in Gouda en bleek een *teach-in* te zijn. Het ging over 'Jeugd en seks'. Mary's voornaamste opponent was L.R.J. ridder Van Rappard, burgemeester van Gorkum. Hij werd 'kotsmisselijk' van de NVSH en haar doelstellingen. Wat er verder allemaal geroepen werd weet ik niet meer, maar wel dat de avond eindigde in grote opwinding. Niet veel later togen mijn broer, mijn zuster en ik, onafhankelijk van elkaar, naar Amsterdam om nader aan de opwinding deel te nemen – wat niet betekende dat we er zelf veel van begrepen.

Wie heeft de woelige jaren zestig eigenlijk wel begrepen? In Nederland zijn mooie studies geschreven door onder anderen Hans Righart en James Kennedy, maar er is geen consensus over de historische betekenis van de woelingen van de jaren zestig en de beste sociologische verklaring ervoor. Righart (1995) legt nadruk op het conflict tussen de generatie die vóór de oorlog

geboren was en die van daarna (de ‘babyboomers’). Kennedy (1995) focust juist op de buigzame en verzoenende houding van politiek-bestuurlijk elites in Nederland, gestoeld op een eeuwenoude traditie van pragmatisme. Buitenlandse studies als die van Marwick (1998) en Judt (2005) besteden veel aandacht aan culturele ontwikkelingen – allereerst in de popmuziek – maar hebben de neiging om met *Zeitgeist*-achtige verklaringen te komen. *The Sixties* waren wat Aristide Zolberg noemde ‘moments of madness’, waarin mensen geloven dat ‘alles mogelijk’ is. (Terzijde: vandaar misschien ook het sterke zelfbewustzijn van de betrokkenen. Zoals Judt (2005: 390), schrijft: ‘Een flink deel van de jaren zestig werd besteed, in woorden van The Who, aan “talking about My Generation”’.) Maar waren die onbeperkte mogelijkheden er echt? Zijn ze verwerkelijkt en hebben ze aan de Nederlandse samenleving een ander gezicht gegeven? Of waren de jaren zestig een ‘lost moment of history’ (Hugh Trevor-Roper), een kans die voorbij ging en die weinig sporen heeft nagelaten?

De historicus Piet de Rooy heeft zijn moeilijk vindbaar geworden artikel ‘Vetkuijfe waarheen?’ uit 1988 uitgewerkt tot een prachtig boek: *Alles! En wel nu! Een geschiedenis van de jaren zestig*. De Rooy draagt zijn geleerdheid licht en heeft een voorkeur voor treffende aperçu’s – *show, don’t tell*. Hij is ook een *sociologist’s historian*: hij mobiliseert kerninzichten uit de sociologie waar die de geschiedenis kunnen verhelderen. Ik weet niet of hij tot de historische sociologie gerekend wil worden – de meeste historici wantrouwen haar generalisaties. Maar zijn werk is in hoge mate sociologisch relevant: het verschaft concrete toetsingsmogelijkheden voor abstracte sociologische discussies en stimuleert nieuwe, in geschiedschrijving gefundeerde inzichten.

De Rooy maakt een onderscheid tussen ‘de zestiger jaren’ en ‘de sixties’. Al vanaf de jaren vijftig hebben zich in de Nederlandse samenleving fundamentele veranderingen voorgedaan, tegen de achtergrond waarvan de sixties konden exploderen. Kentheoretisch gezien waren de veranderingen in de lange jaren zestig objectief. De opgewondenheden van de sixties waren daarentegen volgens De Rooy sociaal geconstrueerd (vgl. Schneider 1985). Dit neemt niet weg dat ze sporen hebben nagelaten in de samenleving. ‘Als mensen situaties als werkelijk definiëren,’ zei W.I. Thomas, ‘dan zijn ze werkelijk in hun consequenties’.

De meeste veranderingen van de lange jaren zestig die De Rooy aanhaalt zijn op zichzelf bekend: de naoorlogse welvaartsgroei met de spectaculaire loonexplosie van de jaren zestig; de geboortegolf die ‘als een groot ei, door een slang naar binnen gewerkt’ (p. 123) door de samenleving trok; de groei van de onderwijsdeelneming, in het bijzonder door meisjes, en de toeloop naar de universiteiten; de ontkerkelijking en ontzuiling; de opkomst van de ‘zwevende kiezer’. De Rooy laat knap zien hoe deze economische, demografische en politieke veranderingen met elkaar vervlochten raakten en tezamen de bedding waren voor ogenschijnlijk autonome culturele veranderingen. Zodoende komt hij tot een sterk synthetiserende verklaring van de ontwikkelingen. Zijn werkwijze laat zich kentheoretisch karakteriseren in termen

van de pragmatistische filosoof en methodoloog Abraham Kaplan (1918-1993): De Rooy hanteert een patroonmodel van verklaring in plaats van een deductief model (Kaplan 1964: 332-335). In een deductief model wordt een verschijnsel verklaard door het – uiteindelijk – af te leiden uit algemene wetmatigheden, zoals ‘de intrinsieke wetten van het kapitalisme’. In een patroonmodel wordt het verklaard uit de plaats die het inneemt binnen een netwerk van andere feiten en ontwikkelingen die we kennen. ‘[Iets wordt] verklaard,’ schrijft Kaplan, ‘als het dusdanig verbonden is met andere elementen dat zij samen één systeem vormen’ (ibid.: 333). En: ‘In plaats van te zeggen dat we iets begrijpen als we er een verklaring voor hebben, zegt het patroonmodel dat we een verklaring voor iets hebben wanneer we het begrijpen’ (ibid.: 335). Max Webers beroemde operatie van het *Verstehen* is hierbij dus inbegrepen. Dat maakt een patroonmodel van verklaring niet subjectief. ‘Het patroon wordt niet gemaakt doordat wij het zien, maar bepaald in een netwerk van objectieve verhoudingen’ (ibid.).

Twee bijzondere, cultuur-historische hoofdstukken van *Alles! En wel nu!* gaan over de seksuele revolutie in Nederland (‘Progressief bloot’), respectievelijk de rol van het gedragsmodel van de bohemien in de gebeurtenissen (‘Bourgeoisie en bohemiens’). De Rooy concludeert dat de seksuele revolutie minder nieuw was dan ze leek in de ogen van Van Rappard en anderen. ‘Deze periode liet meer het enigszins versneld doorzetten zien van een beweging die al sinds de Verlichting gaande was en in ieder geval in het begin van de twintigste eeuw vaart had gekregen’ (p. 108).

Hoe kwam het dat iedereen behalve haar of zijn seksualiteit opeens ook ‘zichzelf’ wilde ‘ontplooiën’? Het kortste antwoord op die vraag luidt: doordat heel Nederland verburgerlijkt was en je je alleen nog kon onderscheiden door je dáártegen af te zetten – precies zoals de kunstenaars in Henry Murgers *Scenes de la vie bohème* (1851) dat deden in Parijs en de hoofdpersonen in Nescio’s *De uitvreter, Titaantjes en Dichtertje* (1911-1918) in en om Amsterdam. Zelfbenoemde avant-gardisten: moderne componisten als Peter Schat, bezoekers van de cafés Eijlders en Reynders op het Leidseplein, leden van kunstenaarssociëteit De Kring, modelleerden hun gedrag naar dit voorbeeld. ‘Wat opvalt is [behalve het eisenpakket] de hoeveelheid radicale retoriek die loskwam. Het was vooral een opstand van kunstenaars die het nog niet helemaal gemaakt hadden [...] gesteund door de *radical chic* van Amsterdam. De bohème, in leven gehouden door de opdrachten en subsidies van de bourgeoisie, keerde zich tegen de hand die hen voedde’ (p. 128). Hun voorbeeld werd ook buiten de kunstwereld gretig nagevolgd. ‘En zo werden we allemaal kunstenaar. Een beetje’ (p. 129).

De sixties in meer spectaculaire (en kortdurende) zin waren volgens De Rooy zoals gezegd een sociale constructie. Roel van Duijn en Rob Stolk richtten in 1965 een beweging op die ze ‘Provo’ noemden en ze sloten zich aan bij de *happenings* die Robert Jasper Grootveld organiseerde rond het standbeeld van het Lieverdje op het Spui. Tezelfdertijd verscheen het jongerenblad *Hitweek* dat onder meer opriep om

een 'nieuwe jeugd' te vormen en van het leven 'een geweldig feest' te maken. De pers sprong gretig in op deze en andere vormen van contestatie, in eerste instantie met ruime verslaggeving. De collusie tussen Provo's enerzijds en journalisten anderzijds was het begin van een opwaartse spiraal van publiciteit. Het duurde niet lang of er verschenen in de pers commentaren, duidingen en bespiegelingen van deskundigen waarin leden van 'de nieuwe generatie' en 'de jeugd' heel serieus werden genomen – serieuzer dan mensen als Van Duijn en Stolk zichzelf namen. Hun gebaren werden opgevat als belangrijke tekenen des tijds. 'Het opstandige gedrag van een deel van de jongeren [...] werd door volwassenen aangegrepen om een crisis in de samenleving te constateren' (p. 34). Zo was een driehoeksfiguratie ontstaan van jongeren, pers en gevestigden, waarin de laatsten, juist door de jongeren ernstig te nemen, hun eigen handen hadden gebonden. Jongeren werden door volwassenen verheven tot 'virtuele bewoners van een betere wereld' (p. 60). De meest ambitieuze en hoogst opgeleiden onder hen – de 'secundaire elite' van J. Ellemers, de 'nieuwe vrijgestelden' van H. Daalder en Herman Vuijsje – grepen vervolgens de gelegenheid aan om zich in te vechten in 'Het Bestel'. Hans van Mierlo richtte D'66 op; Han Lammers, André van der Louw en anderen publiceerden hun pamflet *Tien over Rood* en begonnen hun opmars in de PvdA. De opwinding van 'de sixties' zelf zou vrij snel tot bedaren komen. Provo hief zichzelf in 1967 alweer op; *Hitweek* verscheen voor het laatst in 1969 om nog tot 1974 te worden voortgezet onder de naam *Aloha*.

Hebben de jaren zestig (inclusief 'de sixties') Nederland fundamenteel veranderd? De volgehouden ironie van De Rooy suggereert al van niet. Het bestel is niet opgeblazen, zoals Hans van Mierlo wilde. Politici als hij, Lammers en Van der Louw hebben het ver gebracht binnen het bestaande bestel maar de verbeelding is bepaald niet aan de macht gekomen. In tegendeel: met uitzondering van het kabinet-Den Uyl (1973-1977) lijkt de stijl waarin Nederland geregeerd en bestuurd wordt eigenlijk erg op die van vóór de jaren zestig. Contestatie is er wel, zij het niet speciaal van jongeren. De 'ideologie der zelfontplooiing' (H.C.J. Duijker) heeft zich als een olievlek over de samenleving verspreid. Rechtse groeperingen hebben zich haar toegeëigend; *De Telegraaf* blijft de grootste krant van Nederland; de VVD is een volkspartij geworden. Kritiek op het bestel, de elite, de overheid in het algemeen, komt tegenwoordig uit populistische en nationalistische hoek van PVV en Forum voor Democratie. Het vocabulaire van de jaren zestig is gekaapt en wordt gebruikt tegen de politieke generatie die er groot mee is geworden. De Rooy verwijst naar Peter Giesen, die schreef: 'De vernieuwers van de jaren zestig zijn het establishment geworden. Evenmin als de "regenten" van weleer begrijpen zij waarom er zoveel onvrede is, terwijl het land toch heel goed draait met een florerende economie en een lage werkloosheid. Maar net als in mei '68 hebben hun uitdagers geen boodschap aan de groeicijfers en de statistieken van de technocraten. In een onttoverde wereld zoeken zij naar geloof en bezieling' (Giesen 2018). Je kunt daar een politiek sombere

conclusie aan verbinden. Dat doet De Rooy niet: 'Milde ironie is het beste wapen tegen overdrijving en tegen al te grote zelfverzekerdheid'. *Alles! En wel nu!* is daardoor een opgewekt boek gebleven. Ik heb er de opwinding van ruim vijftig jaar geleden eindelijk en pas goed door begrepen.

Literatuur

- Duijker, H.J.C. (1976) De ideologie der zelfontplooiing. *Pedagogische Studiën*, 53: 358-373.
- Giesen, Peter (2018) De triomf van rechts begon in de revolutionaire linkse jaren zestig. *de Volkskrant*, 27 april.
- Judt, Tony (2005) *Postwar. A history of Europe since 1945*. London: Heinemann.
- Kaplan, Abraham (1964) *The conduct of inquiry*. San Francisco: Chandler.
- Kennedy, James C. (1995) *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. Amsterdam: Boom.
- Marwick, Arthur (1998) *The Sixties. Cultural revolution in Britain, France, Italy and the United States, c. 1958-1974*. Oxford: Oxford University Press.
- Righart, Hans (1995) *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*. Amsterdam: Arbeiderspers.
- Rooy, Piet de (1988) Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig. In: H.W. von der Dunk et al. (red.) *Wederopbouw, welvaart en onrust*. Houten: De Haan.
- Schneider, Joseph W. (1985) Social problems theory: the constructionist view. *Annual Review of Sociology*, 11: 209-229.
-

Over de auteur

Geert de Vries is als emeritus hoofddocent verbonden aan de afdeling Sociologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. Recentere publicaties zijn *Doing qualitative research – The craft of naturalistic inquiry* (met Joost Beuving, 2015) en het hoofdstuk 'Evolutionary theory' in *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social Theory* (2018).